

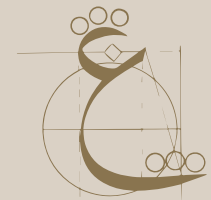
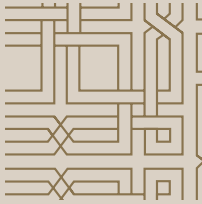


# kadim

SAYI / ISSUE 11 · NİSAN / APRIL 2026



II



*kadim*

*“Kadim oldur ki  
evvelin kimesne bilmeye”*

*Kadim* is that no one knows what came before.

# kadim



Osmanlı araştırmalarına münhasır, altı ayda bir (Nisan ve Ekim) neşredilen, açık erişimli, çift kör hakem sistemli akademik dergi

*A double-blind peer-reviewed open-access academic journal that is published semiannually (April and October) in the field of Ottoman Studies*

SAYI | ISSUE 11 • NİSAN | APRIL 2026

İMTİYAZ SAHİBİ | PROPRIETOR

Burhan ÇAĞLAR

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ | MANAGING EDITOR

Ömer Faruk CAN

İRTİBAT | CONTACT

Kadim • Sakarya Üniversitesi

Esentepe Kampüsü, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, A Blok, Ofis: 110,  
Serdivan/Sakarya (Türkiye) 54050

Telefon | Phone • 00 90 264 295 60 15

İnternet Adresi | Webpage • [dergipark.org.tr/kadim](http://dergipark.org.tr/kadim) • [kadim.sakarya.edu.tr](http://kadim.sakarya.edu.tr)

E-posta | E-mail • [kadim@sakarya.edu.tr](mailto:kadim@sakarya.edu.tr)

TASARIM | DESIGN Hasan Hüseyin CAN

BASKI | PRINTED BY

MetinCopyPlus • Artı Dijital & Baskı Merkezi

Türkocağı Cad. 3/A Cağaloğlu - Fatih / İstanbul

BASIM TARİHİ | PRINT DATE • NİSAN | APRIL 2026

ISSN 2757-9395 • E-ISSN 2757-9476

ÜCRETSİZ | FREE OF CHARGE

Kadim'deki makaleler, Creative Commons Atınlı-Gayriticari 4.0 (CC BY-NC) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Bilimsel araştırmaları kamuya ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracakı ilkesini benimseyen dergi, tüm içeriğine anında Libre açık erişim sağlamaktadır. Makalelerdeki fikir ve görüşlerin sorumluluğu sadece yazarlarına ait olup Kadim'in görüşlerini yansıtmazlar.

Articles in Kadim are licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 (CC BY-NC) International License. Kadim provides immediate Libre open access to its content on the principle that making research freely available to the public supports a greater global exchange of knowledge. Authors are responsible for the content of contributions; thus, opinions expressed in the articles belong to them and do not reflect the opinions or views of Kadim.

“Kadim oldur ki  
evvelin kimesne bilmeye”

DergiPark



EDİTÖR  
EDITOR-IN-CHIEF

Arif BİLGİN | Yükseköğretim Kurulu

YAYIN KURULU  
EDITORIAL BOARD

Necmettin ALKAN | Sakarya Üniversitesi  
Serpil ATAMAZ | California State University, Sacramento  
Zahit ATÇIL | Boğaziçi Üniversitesi  
Fatih BOZKURT | Sakarya Üniversitesi  
Ömerül Faruk BÖLÜKBAŞI | Marmara Üniversitesi  
Büşra ÇAKMAKTAŞ | Sakarya Üniversitesi  
M. Talha ÇİÇEK | University College Dublin  
Filiz DIĞIROĞLU | Marmara Üniversitesi  
Ella FRATANTUONO | University of North Carolina at Charlotte  
Selim KARAHASANOĞLU | İstanbul Medeniyet Üniversitesi  
Miraç TOSUN | Karadeniz Teknik Üniversitesi  
Kenan YILDIZ | İstanbul Medeniyet Üniversitesi

KİTAP İNCELEME EDİTÖRÜ  
BOOK REVIEW EDITOR

Ömer Faruk CAN | Sakarya Üniversitesi

YAZIM VE DİL EDİTÖRLERİ  
WRITING AND LANGUAGE  
EDITORS

Burhan ÇAĞLAR | Sakarya Üniversitesi  
Burak ÇİTİR | Sakarya Üniversitesi  
Mehmet KERİM | Sakarya Üniversitesi  
Bünyamin PUNAR | Sakarya Üniversitesi  
Faik Mert ERKAN | Sakarya Üniversitesi

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRLERİ  
ENGLISH LANGUAGE  
EDITORS

Didar Ayşe AKBULUT | Marmara Üniversitesi  
İrem GÜNDÜZ-POLAT | Sakarya Üniversitesi  
Hacer KILIÇASLAN | Sakarya Üniversitesi

TÜRKÇE DİL EDİTÖRLERİ  
TURKISH LANGUAGE  
EDITORS

Sedat KOCABEY | Sakarya Üniversitesi  
Büşranur KOCAER | İbn Haldun Üniversitesi  
Muhammed Emir TULUM | İstanbul Medeniyet Üniversitesi

MİZANPAJ EDİTÖRÜ  
LAYOUT EDITOR

Sevtap SARICA | Sakarya Üniversitesi

SOSYAL MEDYA EDİTÖRÜ  
SOCIAL MEDIA EDITOR

Büşranur BEKMAN ERKAN | Sakarya Üniversitesi

YAYIN SEKRETERİ  
SECRETARIAT

Yusuf İslam YILMAZ | Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

# Tanzimat Dönemi Esham Muhasebesinde Bir Yolsuzluk Vakası (1862-1865)



ESMA GÜL YETİŞ DOĞAN\*

## ÖZ ABSTRACT

Türk finans tarihi açısından Tanzimat'ın önceki dönemlerden en belirgin farkı kâğıt para ve temsili kâğıtlara dayalı borçlanma tahvillerinin ortaya çıktığı bir dönem olmasıdır. 1840 yılında faizli kaimelerin ihdasıyla başlayan bu süreç bir taraftan 1851 yılında gerçek anlamda kâğıt para hüviyetindeki faizsiz kaimeye evrilirken diğer taraftan Kırım Savaşı'yla birlikle farklı ad, vade ve faiz oranlarıyla muhtelif iç borçlanma tahvillerinin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Finans sistemindeki bu yeni araçlar piyasaya çıktıkları ilk günlerden itibaren suistimale uğrayarak spekülatif faaliyetlere ve kalpazanlık vakalarına konu olmuşlardır. Bu çalışma, 1862 yılında Maliye Nezareti'ne bağlı Esham Muhasebesi'nde ortaya çıkarılan büyük bir yolsuzluk vakasına odaklanmaktadır. Azameti hem tutar yönünden hem de suça karışan kişilerin buldukları konumlardan menkul olan olaya Maliye nazırı başta olmak üzere nezaretin orta kademe yöneticileriyle veznedar ve odacıların isimleri karışmıştır. Makale, vakanın yalnızca bir analizini yapmakla kalmamakta, ayrıca nezaretin iç işleyişine dair eksiklikleri göz önüne alarak yaşanan yolsuzluğun kökeninde maaş sistemindeki düzenliliğin de olduğunu ortaya koymaktadır. Tanzimat döneminde değişen hukuki alt yapının ve bu tür suçlara yönelik çıkarılan kanunların, sorgulama ve mahkeme safhalarına da bir numune ile ışık tutmaya çabalamaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Tanzimat, Osmanlı Maliyesi, Esham Muhasebesi, Kâğıt Para, Borçlanma Tahvilleri, Memur Suçları, Suç Ekonomisi.



### MAKALE BİLGİSİ | ARTICLE INFORMATION

Makale Türü: Araştırma Makalesi | Article Type: Research Article  
Geliş Tarihi: 19 Kasım 2025 | Date Received: 19 November 2025  
Kabul Tarihi: 24 Mart 2026 | Date Accepted: 24 March 2026



### ATIF | CITATION

Yetiş Doğan, Esmâ Gül. "Tanzimat Dönemi Esham Muhasebesinde Bir Yolsuzluk Vakası (1862-1865)". *Kadim* 11 (Nisan 2026), 61-77.  
doi.org/10.54462/kadim.1826535

- Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ekonomi ve Finans Bölümü, esmagulyetisdogan@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3138-3289.

A CASE OF CORRUPTION  
IN ESHAM ACCOUNTING  
DURING THE TANZIMAT  
PERIOD (1862-65)

From the perspective of Turkish financial history, the Tanzimat era represents a paradigm shift characterized by the transition from traditional fiscal methods to a system based on paper currency and representative securities. This evolution commenced in 1840 with the issuance of interest-bearing kaime, which by 1851 transformed into non-interest-bearing paper money. Simultaneously, the fiscal pressures of the Crimean War necessitated the diversification of domestic borrowing instruments with varying maturities and interest rates. However, these nascent financial mechanisms were immediately susceptible to speculation, counterfeiting, and systemic abuse. This study examines a landmark corruption case uncovered in 1862 within the Office of Bonds a critical department under the Ministry of Finance. The scale of the scandal—measured by both the financial magnitude and the high-ranking status of the individuals involved—implicated a broad spectrum of officials, ranging from the Minister of Finance to mid-level bureaucrats and treasury clerks. The analysis reveals that the underlying causes of this malfeasance were rooted in institutional deficiencies and irregularities within the civil service salary system. Furthermore, the article explores the shifting legal landscape of the period, detailing the legislation enacted to address financial crimes and providing a case-based illustration of the contemporary interrogation and judicial processes.

**Keywords:** Tanzimat, Ottoman Finance, the Office of Bonds, Debt Bonds, Paper Money, Official Misconduct, Economics of Crime.

## GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde, 17. yüzyıldan Tanzimat dönemine kadar geçen süreç; siyasi, iktisadi, mali ve sosyal yönden sorunlar ile baş edilmeye çalışıldığı dinamik bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanzimat dönemiyle birlikte idari, mali ve hukuki alanlarda bir takım reformlara gidilmiştir. Söz konusu reformlar çerçevesinde üzerinde durulan önemli alanlardan birisi de kamu maliyesi olmuştur. Bu hususta gerçekleştirilmek istenen reformlar temel olarak vergi, bütçe ve kamu borçlanması üçgeninde şekillenmiştir.

Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile girişilen mali reformların başında vergi tahsil sisteminde iltizam sisteminin kaldırılması ve yeni bir mali örgütlenmeye gidilmesi gelmektedir. İltizamın kaldırılması sonrasında vergi tahsil sisteminde *muhassıllık* sistemine geçilmiş, bu sistemin işler hâle gelmesi için geçecek kısa sürede kamu maliyesinin finansmanı için iç ve dış borçlanma ile konvertibl kâğıt para çıkarılmasına yönelik seçenekler masaya yatırılmıştır. Dış borçlanmanın kısa sürede sonuçlanmasının mümkün olmayışı, iltizamın kaldırılması sonucu krize giren İstanbul sarraflarından borç bulunamaması eldeki seçenekleri ikiye düşürmüştür. Hariciye nazırı Mustafa Reşid Paşa'nın desteği ile konvertibl kâğıt para çıkarılması fikri benimsenmesine karşın ibre, gelecekte şeyhülislamlık makamına oturacak Arif Hikmet Bey'in faizli kaime çıkarılması kararına dönmüştür.<sup>1</sup>

On sekizinci yüzyılın sonlarında ihdas edilen eshamın daha gelişmiş bir şekli olan faizli kaime; aslında çeşitli kupürler hâlinde üzerinde nominal değeri, faiz oranı, vadesi ve ödeme dönemleri yazılı olan bir iç borçlanma tahvilidir. 1840 yılının ikinci yarısında 32.000 kese tutarında ilk ihracına başlanılan faizli kaimeler, nakit para hükmünde tedavül etmesi ve hazineye yapılacak ödemelerde kabul edilmesi sebebiyle kâğıt para olarak da değerlendirilmektedir.<sup>2</sup> Kısa süreli bir finansman modeli olarak benimsenen faizli kaime ihracı *muhassıllık* sisteminin başarılı olamaması, 1842 yılında iltizam usulüne yeniden dönülmesi üzerine kalıcı bir hâle gelmiş, 1850'li yılların başlarına kadar Babıali'nin sıkı sıkıya tutunduğu bir borçlanma aracı olmuştur. Zaman içerisinde artan emisyon hacmi faiz yükünü ağırlaştırdığından ötürü Babıali'yi yeni kaime ihracını kısıtlamaya ve 1851 yılında konvertibilite özelliği olmayan faizsiz kaime ihracına sevk etmiştir. Kısa bir süre sonra Kırım Savaşı'nın (1853-1856) patlak vermesi nedeniyle oluşan finansman ihtiyacı için ise dış borçlanmanın yanı sıra esham-ı mümtaze adlı iç borçlanma tahvili ihraç edilmiştir.<sup>3</sup> Takip eden süreçlerde çeşitli amaçlar nedeniyle hazine tahvili, tahvilat-ı mümtaze, on senelik sergiler ve esham-ı cedide (4 tertip) adlarıyla muhtelif vade ve faiz oranlarına sahip iç borçlanma tahvilleri ihraç edilmiştir. Çeşitli isimler altında ihraç edilen ve iç piyasada tasarruf edilen bu tahviller ilk ihraç edilenlerin vadesinde ödenememesi nedeniyle yeni isimlerle yeni ihraçlara yol açmıştır. Nihayetinde bu tahviller 1865 yılında

1 Ali Akyıldız, *Para Pul Oldu Osmanlı'da Kâğıt Para, Maliye ve Toplum* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 41-43; Roderic H. Davison, "The First Ottoman Experiment with Paper Money", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, ed. Halil İnalçık - Osman Okyar (Ankara: Meteksan Yayınları, 1980), 243-251; Hüseyin Al - Şevket Kamil Akar, "Tanzimat ve Mali Reformlar: İltizamın Kaldırılması ve Finansman Arayışları (1839-1840)", *Prof. Dr. İlker Parasız'a Armağan - Bir Duayen ile İktisat ve Finans Çok Boyutlu Düşünmek*, der. Ali Arı (Ankara: Efil Yayınevi, 2014), 135-136.

2 Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d), 10551, 89; BOA, Cevdet Maliye (C.ML), 69/3191, 27 Cemaziyelahir 1260 (14 Temmuz 1844).

3 Ali Akyıldız, "Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı'nı Finansmanı: İç ve Dış Borçlanmalar", *Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Barış Antlaşması (1853-1856)* (İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, 2007), 11-18.

standart bir iç borçlanma tahvili olarak esham-ı umumiyyeye (1. Tertip) dönüştürülmüştür.<sup>4</sup> Söz konusu borçlanma araçlarının düzenlenmesi, korunması vb. işlemlerinin yapılmasında Maliye Nezareti'ne bağlı Esham Muhasebesi birimi görevlendirilmiştir.<sup>5</sup> Fakat sayılan iç borçlanma tahvillerinin 1854 yılından itibaren Galata Borsası'nda alım satımına konu olması bunlar için modern anlamda hem kurumsal hem de hukuki bir altyapının eksikliğini hissettirmeye başlamıştır. Yeni finansman araçları, bunların alım satımına konu olması ve kâğıt para ihracı ile bunların istikrarlı bir şekilde ihraç, alım-satım ve tedavülünün sağlanmasına yönelik çabalarda Esham-ı Umumiyye Emaneti'nin teşkil edildiği 1865 yılına kadar esaslı bir gelişme görülmemiştir.<sup>6</sup>

Reformlarla birlikte yeni finansal ürünlerin ortaya çıkması bunların kısa sürede suistimal edilmesini ve adli vakalar yaratmasını beraberinde getirmiştir. Faizli kaimelerin ihracıyla başlayan ve sonrasında farklı isimler altında ihraç edilen iç borçlanma tahvilleri, yerli-yabancı şirketlere ait hisse senedi ve tahviller ile kâğıt para ihraçları (faizsiz kaime uygulamaları ve sonrasında Bank-ı Osmanî-i Şahane banknotları) bir taraftan Osmanlı finansal sistemini modern bir surete büründürürken öte yandan ciddi sorunları da peşinden getirmiştir.<sup>7</sup> Kâğıt para ve menkul kıymetlere kayan yeni ortam bir yandan devleti, şirketleri, banka, banker ve sarraflar gibi araçları finansal krizlere sürüklerken diğer taraftan piyasalarda dönen rakamların büyüklüğü hasebiyle bazı kesimleri bizzat bu kâğıtlar üzerine yapılan işlemlerle suçla itmiştir.<sup>8</sup> Bunların en başında söz konusu menkul kıymetler ile kâğıt paraların kalpazanlığa konu edilmesi gelmekle birlikte bunlarla işlem yapan devlet dairelerindeki çalışanlar da zimmet, ihtilas/ nitelikli zimmet ve sahtekarlık vb. suçlara dâhil olarak Osmanlı Devleti'nin yeni finansal sisteminde suç ekonomisinin ilk örneklerini vermeye başlamışlardır.<sup>9</sup>

Bu çalışmanın konusunu yukarıda bahsedilen yeni finansal sistemde boy gösteren faizli kaime, faizsiz kaime, esham-ı mümtaze, hazine tahvili ve esham-ı cedide gibi finansal enstrümanlar üzerine devlet dairelerinde işlenen bir yolsuzluk vakası oluşturmaktadır. Vakanın önemi modern finansal ürünlerle işlenen bir suç olmasının ötesinde nazırından veznedar ve odacısına kadar uzanan bürokratik bir silsilede çok sayıda devlet görevlisinin karışması ve ilk örneklerden biri olmasından gelmektedir. Söz konusu olay, yapılan bir ihbar üzerine esham muhasebesinde bahsi geçen iç borçlanma tahvilleri ile ilgili yapılması gereken işlemlerde görülen eksiklikler neticesinde fark edilmiştir. Suçun failleri, ilgili tarihlerde Maliye nazırı olan Hasib (Mehmed) Paşa, farklı görevleri olan memurlardan muhasebeci Veysi Efendi,

4 Tahvillere dair ayrıntılı bilgiler için bkz. Esmâ Gül Yetiş Doğan, *Osmanlı İç Borçlanma Sisteminde Modernleşme 1839-1881* (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2022), 132-145.

5 Ali Akyıldız, *Osmanlı Merkez Bürokrasisi (1836-1856)* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018), 134, 148-149, 327.

6 Hasan Ali Çakmak, "Osmanlı İç Borçlanma Sisteminde Merkezleşme Arayışları, Esham-ı Umumiyye Emaneti ve Eminleri /1865-1879", *Kadim* 9 (2025), 27-28; Mehmet Zeki Pakalın, *Maliye Teşkilâtı Tarihi (1442-1930)* (Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, 1977), 26-27; Ahmet Gökçen, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1987), 18-21.

7 Ali Akyıldız, *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri* (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2001); Edhem Eldem *135 Yıllık Bir Hazine Osmanlı Bankası Arşivinde Tarihten İzler* (İstanbul: Osmanlı Bankası, 1997).

8 Hüseyin Al, "Türkiye'de Finansal Krizler, Önleyici Politikalar ve Bankalara Hücum (1800-1931)", *Bankacılar Dergisi* 36/134 (2025), 23-27.

9 Ali Akyıldız, "Antalya Kaymakamı Hüseyin Paşa'nın Kaime Kalpazanlığı ve Tanzimat Adaleti", *IX. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu Bildirileri*, ed. Feridun M. Emecen - Ali Akyıldız (İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, 2023), 509-529; Hüseyin Al - Şevket Kamil Akar, *Osmanlıdan Günümüze Borsa: Dersaadet Tahvilat Borsası 1874-1928* (İstanbul: Borsa İstanbul, 2014), 259; Hüseyin Al, "Küçük Kârlar Peşinde: Kalpazanlar ve Devlet", *Active İktisat Tarihi* 70 (2011), 6-18.

malikâne mümeyyizi Hulusi Efendi, esham muhasebecisi Muhtar Efendi, veznedar başı Raşid Efendi, veznedar Osman Ağa ve sivil tarafında ise Papasoğlu Artin isimli bir sarraftan oluşmaktadır. Bu kişiler yukarıda bahsi geçen iç borçlanma tahvillerine yönelik “ihtilas”<sup>10</sup> yani modern hukuk tabiriyle “nitelikli zimmet” suçu işlemişlerdir. Aşağıdaki satırlarda, Maliye Nezareti içerisinde meydana gelen bu yolsuzluğun ortaya çıkışı, yapılan soruşturmaların ana hatları, devletin uğradığı mali kaybın boyutu ve faillerin ne tür cezalara çarptırıldıkları ele alınacaktır. Ayrıca modern finansal ürünler üzerine işlenen bir suçun ilk örneklerinden olması nedeniyle yeni hukuk düzeninde bu suçun nasıl bir yargılamaya sürecine tabi tutulduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

### 1. Yolsuzluğun Fark Edilmesi ve Ayrıntılarının Ortaya Çıkması

Yolsuzluğun fark edilmesi, malikane odası çalışanları tarafından esham muhasebecisi Veysi Efendi ile malikane mümeyyizi Hulusi Efendi'nin ve bazı katiplerin, tedavülden çekilmiş olan kaimeleri tekrar piyasaya sürdüklerine dair bir ihbar ile başlamıştır.<sup>11</sup> Bunun üzerine konuyla ilgili detaylı bir araştırma yapılmış ve esham muhasebesi çalışanları ve bazı memurlar soruşturmaya alınmıştır.<sup>12</sup> Dönemin maliye nazırı olan Hasib (Mehmed) Paşa'dan<sup>13</sup> etraflıca bilgi istenerek kendisinin bu konuya dair ilgisinin/bilgisinin olup olmadığı sorulmuştur. Araştırmalar sonucunda hazine veznedarlarından Osman Ağa'nın sorumluluğunda bulunan faizli ve faizsiz kaimeler ile ilgili olarak yapılan devir ve sayım işlemlerinde tutarsızlıklar olduğu görülmüştür. Bu tutarsızlıkların bazısının esham muhasebecisi Veysi Efendi ve önceki esham muhasebecisi Muhtar Efendi'nin zamanında yapılmış olduğu fark edilmiştir. Olayın ayrıntılarına dair bilgiler edinildiğinde faizli ve faizsiz kaimelerin tebdil<sup>14</sup> olunması için belirtilen süre sona erdiğinde askerler, fakir ve fukara vb. kimselerin ellerinde kalan kaimelerin sadaka olarak gizli surette tebdil edilebilmesi için hazineye bir miktar karşılık ayrılmıştır. Bu miktar dışarıda tutularak yapılan sayımda hesaplarda noksanlıklar olduğu görülmüştür. Söz konusu noksanlıklarla ilgili olarak Veysi Efendi tarafından tebdil olunan miktar hakkında kayıtların mevcut olduğu fakat Muhtar Efendi zamanında tebdil olunan kaimeler hakkında bilginin bulunmadığı tespit edilmiştir. Bunun üzerine Muhtar Efendi'nin memuriyetten ayrıldığı zaman Veysi Efendi'ye bırakmış olduğu el yazısı ile yazılmış bir defterin sureti Meclis-i Vâlâ-yı Ahkam-ı Adliye Muhâkemat Dairesi'nce incelemeye alınmıştır.<sup>15</sup> Söz konusu incelemelerde, Hasib Paşa'ya da bu konu hakkındaki bilgisi sorulmuştur. Paşa, tedavülü yasaklanmış olan kaimelerin tebdilini yapmanın yasak olduğunu ve deftere kayıt olmaksızın şifahen (sözlü) bir ifade ile söz konusu işlemlerin yapılmasının kesinlikle mümkün olmayacağı cevabını

10 İhtilas kelimesi sözlükte “aşırma, çalma, para çalma” anlamlarına gelmektedir; İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2005), 1365.

11 BOA, İrade-i Meclis-i Mahsus (İ.MMS.), 28/1203, 21 Safer 1279, (18 Ağustos 1862), lef 1. Bu yolsuzlukta Divân-ı Muhâsebat başkanı Ahmet Vefik Efendi'nin bu konuyu gündeme getiren ilk kişi olması, uyarıları üzerine tahkikat açılıp gereğinin yapılması ve bunun üzerine faillerin Meclis-i Vâlâ' da yargılanmaları kararlaştırılmıştır; bkz. Akyıldız, *Para Pul Oldu*, 131-132.

12 BOA, İ.MMS, 28/1203, lef 1.

13 Hasib (Mehmed) Paşa; Evkaf Nazırlığı, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkam-ı Adliye Azalığı ve Cidde Valiliği gibi çeşitli görevlerde bulunmuştur. İlk kez 2 Ağustos 1857 tarihinde ikinci kez 26 Şubat 1859 tarihinde Maliye Nazırı olmuştur; Pakahın, *Maliye Teşkilât Tarihi (1442-1930)*, 125-126. Makalenin devamında kısaca Hasib Paşa olarak ifade edilecektir.

14 Tebdil işlemleri; kaimelerin sürelerinin dolması nedeniyle yenilenmeleri, eskimiş ve yıpranmış olanların değiştirilmesi veya hut tedavülden alınacak olmaları maksadyla yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akyıldız, *Para Pul Oldu*, 51-52.

15 BOA, İ.MMS, 28/1203, lef 2.

vermiştir.<sup>16</sup> Özetle, yolsuzluk faizli ve faizsiz kaimelerin tebdil işlemlerine ait kayıtlardaki tutarsızlıkların yapılan ihbar üzerine fark edilmesiyle ortaya çıkarılmış/çıkılmış; tedavülden çekilen kaimeleri kurallara aykırı olarak yeniden piyasaya süren ilgililer hakkında soruşturma açılmıştır.

Yolsuzluğun ayrıntılarının gün yüzüne çıkarılmasında en önemli süreçlerden biri de hiç şüphesiz konuyla doğrudan ilgisi olan ve/veya olmayan kişilerin sorguya alınmasıdır. Sorgu süreci veznedar Osman Ağa'nın soruşturmaya alınmasıyla başlamaktadır. Osman, suçunu önce inkâr ederek sorulara verdiği cevaplarda kendisinin tebdil işlemlerinde görülen tutarsızlıklarda yetkisinin ve bilgisinin olmadığını söylemiştir. Ardından Raşid Efendi ve Muhtar Efendi'yi işaret ederek kaimeyle ilgili işlemlerin onların sorumluluğunda olduğu yönünde bilgi vermiştir. Bu sırada adı geçen kişilerin söylediklerinin doğruluğunu teyit amacıyla yetkili birimlerin görev ve sorumlulukları nezdinde muhasebeci Hacı Hakkı Efendi'nin ihtarları dikkate alınmıştır.<sup>17</sup>

Yolsuzlukla ilgili soruşturmanın devam etmesiyle süreç farklı bir kulvara girmiş, olayın sadece tedavülden alınan faizli ve faizsiz kaimelerin tekrar piyasaya sürülmeleriyle sınırlı olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca mevcut faillerin yanı sıra başka memurların da suça iştirak ettikleri görülmüştür. Bunun üzerine Meclis-i Ahkam-ı Adliye, Maliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda yetkili memurlardan Muhtar, Veysi, Raşid, Hulusi efendiler ve Osman Ağa'nın sorumlulukları üzerinde meydana gelen iş ve işlemlerin etraflıca araştırılmasını istemiştir. Buna göre yolsuzluk olayının fark edildiği ilk olayda ismi geçenlerden Muhtar Efendi, tahsilat sergi muhasebeciliği görevinde bulunduğu tarihlerde Maliye Nezareti'nde üst amiri konumundaki kişilerin yönlendirmesiyle 1858-1859 senelerine mahsuben bedelleri sikke olarak alınmak üzere ihale olunan öşür ve rüsum gelirleri üzerine birtakım işlemler gerçekleştirmiştir. Bu işlemler ise faizsiz kaime olarak tahsil kılınan meblağlar ve Erzurum sancağının 1859 senesine mahsuben ihale edilen ağnam rüsumuna dairdir. Yapılan incelemeler neticesinde bu gelirlerin sikke olarak alınması gerekirken kaime olarak alınmasına göz yumulduğu fark edilmiştir.<sup>18</sup>

Detaylı soruşturmalar ve incelemeler sonrasında Veysi ve Hulusi efendiler tarafından tedavülden alınmış olan faizli ve faizsiz kaimelerin tekrar piyasaya sürülmesinin kurallara aykırı olduğu kesinleşmiştir. Zikredilen memurlarla bu işi haber veren malikane odası katiplerinden bazıları tekrar sorguya alınmıştır. Katipler işbu kaimelerin Veysi ve Hulusi efendilerin emriyle söz konusu kaimelerden bazılarının açık bir şekilde üzerlerinin kazınıp başka bir şekle sokularak yeniden tedavüle sürüldüğünü söylemişlerdir. Adı geçen efendiler ise söz konusu bu işlemlerde herhangi suiniet olmadığını bunların işlemleri kolaylaştırma (tesri-i maslahat) amacıyla yapıldığını beyan etmişlerdir. Bu durumu teyit için kaimeleri alan kimselerden bazıları getirtilip sorguya alınmış ve bu işlemlerde herhangi bir irtikap olmadığı görülmüştür. Yine de adı geçen memurların yapmış olduğu işlemler kurallara aykırı bulunduğundan derhal görevlerinden azledilmişlerdir. Hulusi Efendi'nin faizli ve faizsiz kaimelerin tekrar piyasaya sürülmesinin yanı sıra aşağıda söylenilen ve sayılan şüpheli ifadeleri kendisini başkaca töhmetli/suçlu gösterdiğinden onun ile ilgili muhakeme işlemleri devam etmiştir.<sup>19</sup>

16 BOA, İ.MMS, 28/1203, lef 2.

17 BOA, İ.MMS, 28/1203, lef 5.

18 BOA, İ.MMS, 28/1203, lef 5.

19 BOA, İ.MMS, 28/1203, lef 9.

Soruşturmanın detaylandırılmasıyla ilgili incelemeler devam ederken faillerin yetki ve sorumlulukları incelendiğinde vezne işlemlerinden, yani kaimelerin tutulması, korunması ve alışverişi gibi işlemlerde veznedar Osman Ağa görevlidir. Hulusi Efendi ise kaimelerin kayıt ve idaresine bakmaktadır. Önceki veznedar başı olan Raşid Efendi ise faizli ve faizsiz kaimelerin hıfz ve sarfında mesuliyet ve yetkisi bulunmaktadır. Bahsi geçen bu üç şahıs kaimelerle ilgili her ne türlü işlem gerçekleştirilmiş ise müştereken mesul olmakla beraber en çok işe girişip ilgili dairelerde bulunan kişi veznedar Osman Ağa'dır. Adı geçen şahısların görevleri nedeniyle tuttukları kayıt defterleri incelemeye alınmış olup söz konusu tutarsızlıklar incelediğinde bunun bir kısmının esham-ı mümtaze adlı tahvilin tebdili (değişimi) ile Sarraf Papasoğlu Artin<sup>20</sup> isimli şahsa sermaye yaratıldığından ileri geldiği anlaşılmıştır.<sup>21</sup> Bu işlemin karşılığında da temettü hissesi<sup>22</sup> almış olan bu şahıslar suçlamaları kabul etmemişler önce inkâr etmekle birlikte sonrasında suçlarını itiraf etmişlerdir. Hulusi Efendi o vakitte veznedar başı olan Raşid Efendi'ye müracaatla ikisinin ve Osman Ağa'nın ittifakıyla sermaye suretiyle Sarraf Papasoğlu Artin'e verilen ve bundan dolayı aldıkları kâr paylarının olduğunu itiraf etmiştir. Artin, ilk önce suçu kesinlikle kabul etmemiş ve memurların da bunu yapmadığı yönünde ifade vermiştir. Ayrıca, Osman Ağa'nın getirdiği tahvillerin hazineye ait olduğundan haberi olmadığını kendisine ait olduğunu söylediği için bu işlemleri yaptığını beyan etmiştir. Artin, Osman Ağa'nın bu işlemde yalnızca kendisinin değil Raşid ve Hulusi efendilerin de payı olduğunu bu yüzden onlara da temettü hissesi vermesi gerektiğini söylemiştir. Bunun yanı sıra Hulusi Efendi'nin de bu işlemler gerçekleşmeden hemen önce Artin'e bu olanları kimseye ifşa eyleme demesinden anladığını ifade etmiştir.<sup>23</sup>

Tablo 1: Yolsuzluk Vakasında Adı Geçen Şahısların Görev ve Suçları

Şahıs	Görevi	Suç
Hasib Paşa	Maliye Nazırı	Yolsuzluğun yapılmasında bilgisinin olup/olmadığı veya doğrudan yetkisinin olup olmadığı konusunda şüphe duyuluyor. Bazılarında yetkisi var.
Veysi Efendi	Esham muhasebecisi	Tedavülden alınmış olan faizli ve faizsiz kaimelerin tebdil işlemlerini yapması
Hulusi Efendi	Malikane mümeyyizi	Tedavülden alınmış olan kaimeleri tekrar tedavüle sürme, diğer iç borçlanma araçlarının (esham-ı mümtaze, hazine tahvili, esham-ı cedide) tebdil işlemlerini yapma, Sarraf Artin'den temettü payı alma

20 Sarraf Papasoğlu Artin'e dair bu konuyla ilgisi dışında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. İstanbul sarrafları loncasına ait son dönem kayıtları içerisinde yer almamaktadır. Ancak bu sarraf grubu içerisinde önemli bir aile olan Papas/Papazoğullarına mensup bir kişi olması muhtemeldir. Bkz. BOA, Hazine-i Hassa Defterleri (HH.d.) 5924, lef 160-167.

21 Sarraf Papasoğlu Artin'e sermaye yaratılması; adı geçen memurların tedavülden alınmış olan faizli-faizsiz kaimeleri karşılıksız bir şekilde Artin'e vermiş olmalarıyla gerçekleşmiştir. Artin bu kaimelerle esham-ı mümtaze adlı iç borçlanma tahvili olarak faiz geliri üreten bir yatırım aracına sahip olmuştur. Ayrıca Artin'in bu işlemlerle ilgili herhangi bir kayıt tutmaması bunun yasadışı olduğuna bir delil teşkil etmektedir. BOA, İ.MMS, 28/1203, lef 5-7.

22 Temettü hissesi, söz konusu kişilerin bu işlemleri yapması karşılığında almış oldukları kâr paylarını ifade etmektedir.

23 BOA, İ.MMS, 28/1203, lef 6,7,8.

Muhtar Efendi	Esham muhasebecisi- Tahsilat sergi muhasebecisi	Tedavülden alınmış olan kaimeleri tebdil etme, zimmetinde bir miktar para bulundurma, ihale şartı sikke olarak alınması gereken bazı öşür ve rüsum gelirlerinin kaimeyle kabulüne göz yumma.
Raşid Efendi	Vezenar başı	Tedavülden alınmış olan kaimeleri ve diğer iç borçlanma tahvillerini tebdil etme, zimmetinde bir miktar para bulundurma, ihale şartı sikke olarak alınması gereken bazı öşür ve rüsum gelirlerinin kaime ile kabulüne göz yumma, sarraf Artin'den temettü payı alma.
Osman Ağa	Vezenar	Tedavülden alınmış olan kaimeleri ve diğer iç borçlanma tahvillerini tebdil etme, zimmetinde bir miktar para bulundurma, ihale şartı sikke olarak alınması gereken bazı öşür ve rüsum gelirlerinin kaime ile kabulüne göz yumma, sarraf Artin'den temettü payı alma.
Papasoğlu Artin	Sarraf	Kendisine yaratılan sermaye karşılığında devlet memurlarına ödemedede bulunma, yolsuzluğa kapı aralama.

## 2. Yolsuzluğun Mali Yüğü

Yolsuzluğun hazineye verdiği zararın büyüklüğü, ilgili kayıtların incelenmesi neticesinde tespit edilmiştir. İlk olarak yetkili kişilerin defter ve kayıtları incelenmiştir. Hazinesinin önceki yılları da içerecek şekilde hesaplarının kontrol edilmesiyle ortaya çıkan tutarsızlıkların kimler tarafından nasıl ve ne zaman yapıldığı ayrıntılarıyla araştırılmıştır. Faizli ve faizsiz kaimelerin tebdil olunup iptali için (tedavülden alınması) veznedar Osman Ağa'nın elinde bulunan kayıtların incelenmesi sonucunda 4.437.000 kuruş (44.370 lira) noksan olduğu tespit edilmiştir.<sup>24</sup>

24 BOA, İ.MMS, 28/1203, lef 9.

**Tablo 2:** Yolsuzluğun Mali Büyüklüğü

<b>Kuruş</b>	<b>Açıklama</b>
172.020	Kaimelerin fersude, kalb ve mühürsüz bulunmasından dolayı kabul edilmeyen kısmı
1.500.000	Esham-ı mümtazeye tebdil ile Sarraf Papasoğlu Artin'de
1.799.000	Bazı kimselerin elinde bulunan kaime miktarları
824.000	Muhtar ve Veysi efendilerin esham muhasebecilikleri marifetiyle sarı renkli evrak (faizsiz kaime) ile tebdil edilip çoğunun esham muhasebesince kaydı bulunmadığı anlaşılan kaime miktarı
142.000	Veznedar Osman Ağa'nın 140.000 kuruş miktarlık evrakı, senet ile odacı Ali'ye vermiş olduğunu söylediği
9.918.000	Erzurum ve Adana öşür ve ağnam rüsumunun sikke olarak alınması gerekirken faizsiz kaime olarak alınmış olan miktarı
14.355.020	<b>Toplam</b>

**Kaynak:** BOA, İ.MMS, 28/1203, lef 9.

Söz konusu eksikliklerle ilgili yapılan incelemeler sonucunda 172.020 kuruşluk kısım *fersude* (yıpranmış, yırtılmış) veya üzerinde mührünün olmaması gibi nedenlerle toplam miktardan düşülmüştür/indirilmiştir. Yukarıda da değinildiği gibi Kırım Savaşı'nın (1853-56) finansmanı amacıyla 1854 yılında ilk kez ihracına başvurulmuş esham-ı mümtaze adlı iç borçlanma tahvilinin de bu yolsuzluk olayına konu olduğu ortaya çıkmıştır.<sup>25</sup> Buna göre söz konusu tahvilin veznedar Osman Ağa, Hulusi Efendi ve Raşid Efendi tarafından düzenlemelere aykırı bir şekilde Sarraf Papasoğlu Artin'e tebdil işlemi yapılarak karşılığında temettü payı aldıkları görülmüştür. Artin'e bu işlem üzerinden almış olduğu 1.500.000 kuruşun hemen hazineye iade ve teslim edilmesi söylenmiştir. Fakat Artin bu miktarı ödemeye muktedir olamayacağını beyan etmiştir. Bunun yerine devletten alacaklarını gösteren bir defter sunarak borcundan mahsup edilmesi ve zimmet kaydının kapatılmasını istemiştir. Ancak bu isteği hazineye kabul edilmemiştir.

Diğer bir eksiklik olarak bazı kimselerin elinde bulunan ve yine hazineye getirilmesi gereken miktarın ise 1.799.000 kuruş olduğu görülmüştür. Bu miktarın da kimlerin elinde ise derhal hazineye getirilmesi istenmiştir. Muhtar ve Veysi efendilerin sebep olduğu eksiklik 824.000 kuruş olarak hesaplanmıştır. Söz konusu tutar sarı renkli faizsiz kaimelerden kaynaklanmakta olup yapılan incelemede bunun 730.500 kuruşu Muhtar Efendi, 57.000 kuruşu da Veysi Efendi vasıtasıyla tebdil kılınan kaimelerden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Fakat, Veysi Efendi tarafından yapılan tebdillerin bazıları ve Muhtar Efendi vasıtasıyla olan miktarın tamamı hakkında kayıtlarda bilgi bulunmadığı için tekrar konuyla ilgili sorguya alınmışlardır. Bunun üzerine Veysi Efendi harcamaların mahallerini göstererek/bildirerek zimmetinde devlet parası olmadığını ispat etmiştir. Muhtar Efendi ise yukarıda bahsi

25 Akyıldız, *Para Pul Oldu*, 73. Esham-ı mümtazeler; 500, 250, 125 ve 62,5 liralık kupürler halinde, %10 faizli, 3 yıl vadeli ve ilk olarak 300.000 Osmanlı liralık olarak ihraç edilmiştir.

geçen bazı muhtaçlar için gizli surette tebdil edilmesine karar verilen işlemlerde maliye nazırı Hasib Paşa'nın kendisine yetki verdiğini söylemiştir. Ayrıca bir sonraki maliye nazırı Safveti Paşa'nın<sup>26</sup> döneminde de bu yetkiye istinaden resmi olarak kayıt tutulmamıştır. Yalnızca hususi defterinde kayıtlı bulunan kaimeleri tebdil etmiş olduğunu iddia etmiştir. Bu meselenin doğruluğu ve sair teferruatın tekrar araştırılması istenmiştir. Bu konuda hem Hasib Paşa hem de Safveti Paşa'nın bilgisine başvurulmuştur. Bunun üzerine Hasib Paşa'nın birinci nezareti (1857) zamanında kayıtlı olan 41.500 kuruşluk kısmı kabul olunmuştur. İkinci dönem nezaretinde (1859) ise kayıtlı olan 28.500 kuruşluk kısım hakkında herhangi bir onayının olmadığını söylemiştir. Safveti Paşa da maliye nazırı (1858-9) olduğu süreçte askerlerden ve bazı yoksul kimselerin ellerinde bulunan kaimelerin değiştirilmesi için yetki vermiş olduğunu ifade etmiştir.<sup>27</sup> Noksanlıklardan geriye kalan miktar olan 142.000 kuruş ise veznedar Osman Ağa'nın odacı Ali vasıtasıyla sergi kırma<sup>28</sup> işlemlerinden kaynaklanmıştır.<sup>29</sup>

Yukarıda bahsedilen hesapların dışında hazinenin önceki yıllara ait olan gelir ve giderleri incelenirken hesaplarda diğer bir iç borçlanma aracı olan esham-ı cedide tahvilıyla ilgili anomaliler tespit edilmiştir. 1859 yılı ağustos ayındaki sikke ve faizsiz kaime hesaplarında yer alan Hazine-i Hassa-i Şahane'den Maliye Hazinesi'ne devr ile esham-ı cedide olarak verilmesi kararlaştırılmış olan alacaklar mevcuttur. Bu hususta esham-ı cedide olarak ita edilmesi gereken bedellerin yerine faizsiz kaime ve hazine tahvili yapılmıştır. Söz konusu hazine tahvilini

ait tahsil edilen bütçe geliri 1.668.975,313 kuruş olarak gerçekleşmiştir. Bu vakada toplamda 14.355.020 kuruşluk bir meblağ yolsuzluğa konu olmuştur. Bu meblağdan ilk sırada yer alan "Kaimelerin fersude, kalb ve mühürsüz bulunmasından dolayı kabul edilmeyen" kısmı olan 172.020 kuruş ve Muhtar Efendi'nin zimmetinde olup hazineye geri getirdiği 28.500 kuruşluk miktar düşüldüğünde geriye kalan 14.154.500 kuruş ilgili dönemdeki bütçe gelirlerinin yaklaşık %1'ine (%0,84) denk gelmekte ve yolsuzluğun ne kadar büyük olduğunu ortaya koymaktadır.<sup>30</sup> Konuyla ilgili soruşturma kayıtları haricinde yerli ve yabancı basında bu yolsuzluk vakasına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu durum ise olayın daha fazla büyütülmeden kapatılmak istenmiş olabileceğini düşündürmektedir.<sup>31</sup>

### 3. Tanzimat Adaleti ve Cezai İşlemlerin Yapılması

Önceki kısımda bahsedilen incelemeler sonucunda yolsuzluğa karışan şahısların suçlarına göre cezalandırılmaları yoluna gidilmiştir. Yolsuzluğun ortaya çıktığı ilk andan itibaren detaylı bir araştırma ve inceleme başlatılmıştır. Sadece failler değil bu kişilerle bağlantısı olabilecek veya olaya şahit olmuş diğer kişiler de soruşturmaya dahil edilmiştir.<sup>32</sup> Gerekli ve ayrıntılı in-

26 Musa Safveti Paşa; 1841, 1853, 1856 ve 1858 yıllarında dört defa maliye nazırlığına atanmıştır; Pakalın, *Maliye Teşkilât Tarihi (1442-1930)*, 47-49; Hasan Ali Çakmak, *Meclis-i Âli-i Hazâin* (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2023), 39.

27 BOA, İ.MMS, 28/1203, lef 9.

28 Sergi kırma işlemleri; devlet dairelerinin ihraç ettikleri sergi isimli senetlerin vadesinden önce iskontolu bir biçimde nakde çevrilmesi işlemini ifade etmektedir.

29 BOA, İ.MMS, 28/1203, lef 10.

30 Yakup Akkuş, "Osmanlı devlet ve vilayet bütçeleri nasıl okunmalıdır?", *ODTÜ Gelişme Dergisi* 40 (2013), 172.

31 Yolsuzluğun ortaya çıktığı tarihlerde Takvim-i Vekayi, Ceride-i Havadis, Ruzname-i Ceride-i Havadis ve Tercüman-ı Ahvâl adlı gazetelerde haberlere rastlanılmaması bu kanıtı güçlendirmektedir.

32 BOA, İ.MMS, 28/1203, lef 3-15. Veysi Efendi, Hulusi Efendi, Raşid Efendi, Muhtar Efendi, Osman Ağa ve Sarraf Artin gibi

celemelerin ardından faillerden Veysi ve Muhtar efendiler hakkında, Ceza Kanunnamesi'nin 102. maddesi hükmünce memuriyetten ihraç cezası verilmiştir. Yolsuzluğun fark edildiği ilk günlerde bu memurlar işten uzaklaştırıldıkları için haklarında kararın kesinleştiği tarihte ilave bir işleme gerek kalmamıştır. Veysi Efendi zimmetinde devletin parasının olmadığını ispat etmiş, Muhtar Efendi ise zimmetine geçirdiği meblağı daha sonra tamamıyla hazineye ödemek zorunda kalmıştır. Uzun süre muhakeme/sorgu altında kaldığından hakkında başka bir cezaya gerek görülmemiştir. Diğer failler olarak sorgulanan-yargılanan Hulusi Efendi, Raşid Efendi ve veznedar Osman Ağa'nın suça iştirak derecelerine göre cezalandırılmaları yoluna gidilmiştir.<sup>33</sup>

**Tablo 3:** Yolsuzluk Vakasında Adı Geçen Şahısların Aldığı Cezalar

Şahıs	Aldığı Ceza
Hasib Paşa	Azledilme, kınama cezası
Muhtar Efendi	Azledilme- memuriyetten çıkarılma
Hulusi Efendi	Memuriyetten çıkarılma ve 3 yıl süreyle Kayseri'ye sürgün edilme
Raşid Efendi	Memuriyetten çıkarılma ve 2 yıl süreyle Karahisâr-ı Sâhib'e (Afyonkarahisar) sürgün edilme
Osman Ağa	Memuriyetten çıkarılma ve 3 yıl süreyle Tokat'a sürgün edilme

**Kaynak:** BOA, İ.MMS, 28/1203, lef 1-15.

Bu çerçevede Hulusi Efendi, Raşid Efendi ve Osman Ağa adı geçen kanunun 90. maddesinde yer alan "...her ne sûretle olur ise olsun zimmetine mâl-ı mîrî geçiren veyahud âhara geçmesine müsâ'ade eden mülkiye ve mâliye memurları memuriyetden tard ile üç aydan iki seneye kadar habs veyahud altı aydan üç seneye kadar nefy olunması muharrer olup..." şeklinde geçen hüküme göre cezalandırılmışlardır. Ancak haklarında zikredilen cezalar tam olarak uygulanmayıp biraz hafifletilmesine karar verilmiştir. Bunun sebebi de yolsuzluk kapsamında gerçekleştirdikleri fiillerden asıl cezalandırılmayı gerektiren hareketin sarraf Papasoglu Artin'e sermaye verilmesinden kaynaklanmasıdır. Söz konusu meblağ eğer hazinenin mevcudunda olan yeni basılmış ve tedavüle çıkarılmamış kaimelerden oluşsaydı kanunun ilgili maddesinde vazedilen cezayı hak edeceklerdi. Fakat bu tutar tedavülden alınmış, iptal ve imha edilmek üzere tutulan kaimelerden oluştuğundan cezaları hafifletilmiştir. Veznedar Osman Ağa'nın kaimeleri diğer bir iç borçlanma tahvili olan esham-ı mümtaze ile değiştirip tekrar tedavüle çıkarmış olması bu hareket öyle alelade hazine malını zimmetine geçirmek veyahut başkasına vermek suretinde değerlendirilmemiş, sahtekarlık yolunda bir fenalık olduğuna kanaat getirilmiştir. Bu kanaatten hareketle kanunun 149. maddesinde; "her kim tuğralı mîrî damgalarından birini bir takrîm ele geçirip de onu devlet ve memlekete muzır olacak sûrette isti'mâl eder ise 3 sene habs olunması musarrah olarak..." şeklindeki hükmü işletilmiştir. Buna ilave olarak aynı kanunun 47. Maddesinde yer alan "...habs-i muvakkatin nefy-i muvakkate tebdîli mücâz olduğuna..." dair hükümden hareketle hapis cezaları sürgün cezasına çevrilmiştir. Bu çerçevede Hulusi Efendi 3 sene Kayseri'ye, veznedar Osman Ağa 3

olayın doğrudan failleri dışında olayda bilgisine başvuru alan diğer kişiler de sorguya alınmıştır. Bunlardan diğer memurlardan olan kişiler Maliye muhasebecisi Hakkı Efendi, Odacı Ali, Sabit Efendi, Muhasebe azasından Halid Efendi, Halid Efendi'nin oğlu Nuri Efendi, Meclis-i Muhasebe reisi Ahmed Efendi, Mesarifat muhasebecisi Aziz Efendi, Esham muhasebecisi Said Efendi, veznedar Hurşid Efendi, veznedar Mehmed Efendi ve Artin'in kardeşi.

33 BOA, İ.MMS, 28/1203, lef 1-15.

sene Tokat'a, Raşid Efendi ise 2 sene Karahisâr-ı Sâhib'e (Afyonkarahisar) sürgün edilmişlerdir. Odacı Ali'nin veznedar Osman için sergi kırmaması kanunun yasakladığı bir durum ise de inkâr edilen bu fiilin ispat edilememesi nedeniyle Osman Ağa'ya başkaca ve Odacı Ali'nin şahsına da ceza verilmesine gerek görülmemiştir.<sup>34</sup>

Özetlersek, yolsuzluk olayının ortaya çıkarılmasının ardından yürütülen soruşturma ve araştırmalar sonucunda, failler işledikleri suçların Ceza Kanunnamesi'nde karşılık gelen cezalarına -biraz hafifletilmiş olarak- çarptırılmışlardır. Sonrasında söz konusu şahısların affedilmeleri talep edilmiştir. Bu talebin gerekçesi büyük oranda nazır olarak vakada Hasib Paşa'nın<sup>35</sup> hata ve suistimallerinin olması; bunun sonucunda da kınama cezası alması, görevinden azledilmesi ve hapis yatmasıdır. Ayrıca Hulusi Efendi, Raşid Efendi ve veznedar Osman Ağa'nın sürgüne gönderilmiş olmalarının yapmış oldukları hataların cezasını çektikleri düşüncesi hâkim gibi görünmektedir.<sup>36</sup> Aslında yapılan bu hataların bir kısmı memurlara isnat edilse de bu tür vakaların yaşanmasında biraz da şirazesi bozulmuş bir mali sistemin eseri olduğuna dikkat çekilmiştir. Halihazırda hazinenin içine düştüğü darlık hali memurların maaşlarını düzenli alamama gibi sorunlara yol açabilmektedir. Yolsuzluğa meyleden memurlar yapmış oldukları bu fiillerde çoğu zaman telaş ve ızdırıp arasında kararlar vermek zorunda kalmışlardır.<sup>37</sup> Finansal modernleşmenin hızlandığı bir dönemde kamu maliyesi sisteminin yeni yapıya uygun bir şekilde adapte edilememesi, kontrol mekanizmalarının kurulamaması, çalışanların hak edişlerini zamanında alamamaları bu tür yolsuzluk vakalarına davetiye çıkarabilmektedir. İma edilmek istenen önemli bir husus da budur. Çürümenin bir türlü önlenememesi düzgün çalışan kişileri dahi yoldan çıkarabilmektedir.<sup>38</sup> Ayrıca yolsuzluğa karışan kişilerin memuriyetten çıkarılmaları, muhakeme sırasında gördükleri muameleler ve hapiste geçirdikleri süreler cezalarının affedilmesi için kâfi olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu beyan ile affedilerek görevlerine geri dönmek istedikleri anlaşılmaktadır. Ancak bu ricalar Babıâli nezdinde bir karşılık bulmamış, yolsuzluğa karışarak cezaya çarptırılan kişilerin tekrar devlet hizmetinde bulundurulmasının münasip olmayacağı ve ilelebet Devlet-i Aliyye'ye hizmetten mahrum tutulmaları yönünde kesin bir karar verilmiştir.<sup>39</sup>

## SONUÇ

Tarihin tozlu sayfalarına bakıldığında insanoğlunun bulunduğu her yerde iyinin ve kötünün bir arada olması doğal bir sonuçtur. Özellikle parayla insanın sınavı bu süreçte oldukça dikkat çekicidir. Suçlar ne kadar önlenmeye çalışılsa da çalışılın geçmişte olduğu gibi gelecekte de olmaya devam edecektir. Dünya ne kadar değişirse değişsin suç ve suçu önleme çabası sürekli var olacaktır. Makalede konu edinen yolsuzluk vakası da bunun bir örneği olarak görülmelidir. Gülhane Hatt-ı Hümayûnu'yla

34 BOA, İ.MMS, 28/1203, lef 124.

35 Yolsuzluğun ortaya çıkarılışına ilişkin belgeler 1862 yılına ait olup yapılan ihbarın tarihine ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır. Hasib Paşa'nın fiili olarak Hazine-i Hassa nazırlığından azledilmesi esas alınrsa konunun evveliyatı 1861 yılına kadar geri götürülebilir. Ancak Hasib Paşa'ya ilişkin biyografik bilgilerde bu yolsuzluk nedeniyle nereden azledildiğine dair bir bilgi verilmemişinden dolayı ilk ortaya çıkış tarihi tam tespit edilememektedir; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, haz. Nuri Akbayar (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 649-650.

36 Maliye Nazır Hasib Paşa'nın evkaf nazırlığı yaptığı dönemde de bazı suistimler ve iltimaslar gerçekleştirdiği görülmüştür; Pakalın, *Maliye Teşkilâtı Tarihi (1442-1930)*, 125.

37 BOA, İ.MMS, 28/1203, lef 124.

38 Hüseyin Al - Şevket Kamil Akar, "19. Yüzyılda Osmanlı İstanbul'unda Köşe Sarrafları ve Maaş Kıran Sarraflar", *Sarraflar*, haz. Emine Gürsoy Naskali (Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2025), 139.

39 BOA, İ.MMS, 28/1203, lef 124.

finansal sistemde yaşanan modernleşme kalpazanlık gibi geçmişten gelen kadim suçları kâğıt para deneyimlerinde yeni bir evreye sokarken devlet görevlilerinin de muhasebe işlemleri yoluyla işlediği suçlara yeni bir alan açmış gibidir. Klasik sikke sisteminden daha farklı olarak kâğıt para ve iç borçlanma tahvilleri gibi daha sofistike finansal ürünlerin kamu maliyesinde yaygınlaşması suç türlerini de artırmıştır. İşlenen suçun anlaşılmasını engelleyici işlemler yapılan yolsuzlukların fark edilmesini geciktirmiştir. Yine de söz konusu suçların ortaya çıkarılması suça ulaşan kesimlerin açık vermesi, aralarında bir anlaşmazlık yaşanması yoluyla -günümüzde de yaşandığı gibi- er veya geç ortaya serilmektedir. Bu tür suçların önlenmesi bir yandan kamu maliyesi sisteminin iyi bir şekilde kurulması, ara kontrol mekanizmalarının kurulması ve iyi bir denetim yapısının olmasına bağlıdır. Tanzimat dönemiyle birlikte Maliye Nezareti'nin örgütsel yapısının bu tür ürünler için iyi bir şekilde kurgulandığını varsaymak ne kadar iyimser bir düşünce ise çalışanların memuriyet hayatlarından maddi yönden ne kadar tatmin oldukları da önemli bir sorudur. Örgütlenme ve beşerî sermayenin kalitesinin birlikteliği bu tür yolsuzluk olaylarının yaşanmaması için hayati önemdedir. Maaşlarını belirlenen takvimde alamayan bir memurlar kitlesinin suça bulaşmasının kaçınılmazlığı nakledilen yolsuzluk olayında önemli bir neden olsa gerektir. Ama vakanın garipliği şudur ki nazırından en alt derecedeki memuruna kadar farklı kademelerdeki insanların birlikte suça bulaşmasıdır. Bu mali örgütlenmenin başarısızlığına dair bize bir ipucu verebilir. Beşerî sermayenin ne kadar kaliteli olduğunu ortaya koyar. Alt kademededen (veznedar Osman Ağa) başlayarak en üste kadar (Maliye nazırı) yukarıdan aşağıya doğru verilen emirlerin kurallara aykırı olup olmadığının sorgulanmadan işlemlerin yerine getirilmesi bize bunu göstermektedir. Bu vakanın bize şunu öğretmesi gerekir; mali örgütlenme sadece daireler oluşturma, buralara yönetici yerleştirmenin ötesinde maliye memurlarının eğitiminin ne kadar önemli olduğuyla ilgilidir. Değişen finansal sisteme adaptasyonlarını hızlı bir şekilde sağlanmasının, maaşlarının yeterli ve düzenli bir şekilde ödenmesinin ne kadar hayati olduğunu ortaya koyar. Tanzimat döneminde kamu maliyesinin içine düştüğü zor duruma ve çalışanlarının yaşam kalitesine bakıldığında memurların karıştığı yolsuzluk vakalarının çokluğuna şaşmamak gerekiyor. Bu durumda akla doğal olarak Faruk Erem'in "Suçluyu kazıyınız altından insan çıkar. Amaç, suçludaki insanı değil insandaki suçluyu yok etmektir." sözü geliyor.

**Araştırma & Yayın Etiği:** Bu makale, en az iki kör hakem tarafından incelenmiş ve *iThenticate* taramasıyla intihal ve benzerlik raporu oluşturulmuştur. Makale, araştırma ve yayın etiğine uygundur.

**Etik Beyanı & Çıkar Çatışması:** Bu makalenin yazarı çıkar çatışması bildiriminde bulunmamış, makalenin hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik kaidelere uyulduğunu ve yararlanılan tüm çalışmalara atıf yapıldığını beyan etmiştir. Libre Açık Erişimli bu makale, [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) lisansına sahiptir.

**Research & Publication Ethics:** The article underwent a double-blind peer-review process involving two or more reviewers, and an *iThenticate* scan was conducted to detect potential plagiarism and similarity issues. The article was found to comply with established research and publication ethics standards.

**Ethical Declaration & Conflict of Interest:** The author of the article has disclosed no conflicts of interest and has affirmed that the manuscript was prepared in adherence to ethical and scientific principles and that all relevant sources were accurately cited. This is a Libre Open Access article under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) license.

## KAYNAKÇA

### 1. Arşiv Kaynakları

#### Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Cevdet Maliye (C.ML).

İrade-i Meclis-i Mahsus (İ.MMS).

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d),10551, 12665.

Hazine-i Hassa Defterleri (HH.d), 5924.

### 2. Tezler, Makaleler ve Kitaplar

Akkuş, Yakup. "Osmanlı devlet ve vilayet bütçeleri nasıl okunmalıdır?". *ODTÜ Gelişme Dergisi*. 40(2013). 147-178.

Akyıldız, Ali. *Para Pul Oldu, Osmanlı'da Kâğıt Para, Maliye ve Toplum*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Akyıldız, Ali. "Antalya Kaymakamı Hüseyin Paşa'nın Kaime Kalpazanlığı ve Tanzimat Adaleti", *IX. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu Bildirileri*, ed. Feridun M. Emecen - Ali Akyıldız, 509-529. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, 2023.

Akyıldız, Ali. *Osmanlı Merkez Bürokrasisi (1836-1856)*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2018.

Akyıldız, Ali. "Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı'nı Finansmanı: İç ve Dış Borçlanmalar", *Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Barış Antlaşması (1853-1856)*, 11-18. İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, 2007.

Akyıldız, Ali. *Osmanlı Dönemi Tabvil ve Hisse Senetleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2001.

Al, Hüseyin. Küçük Kârlar Peşinde: Kalpazanlar ve Devlet. *Active İktisat Tarihi* 70 (2011), 6-18.

Al, Hüseyin. "Türkiye'de Finansal Krizler, Önleyici Politikalar ve Bankalara Hücum (1800-1931)". *Bankacılar Dergisi* 36/134 (2025), 15-50.

Al, Hüseyin- Akar, Şevket Kamil. *Osmanlıdan Günümüze Borsa: Dersaadet Tabvilat Borsası 1874-1928*. İstanbul: Borsa İstanbul, 2014.

Al, Hüseyin - Akar, Şevket Kamil. "19. Yüzyılda Osmanlı İstanbul'unda Köşe Sarrafları ve Maaş Kıran Sarraflar". *Sarraflar*, haz. Emine Gürsoy Naskali. 133-174. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2025.

Al, Hüseyin - Akar, Şevket Kamil. "Tanzimat ve Mali Reformlar: İltizamın Kaldırılması ve Finansman Arayışları (1839-1840)". *Prof. Dr. İlker Parasız'a Armağan- Bir Duayen ile İktisat ve Finansı Çok Boyutlu Düşünmek*. der. Ali Arı.135-157. Ankara: Efil Yayınevi, 2014.

Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2005.

Çakmak, Hasan Ali. *Meclis-i Âli-i Hazâin*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2023.

- Davison, Roderic H. "The First Ottoman Experiment with Paper Money". *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*. ed. Halil İncılık - Osman Okyar. Ankara: Meteksan Yayınları, 1980.
- Eldem, Edhem. *135 Yıllık Bir Hazine Osmanlı Bankası Arşivinde Tarihten İzler*. İstanbul: Osmanlı Bankası, 1997.
- Gökçen, Ahmet. *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1987.
- Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmanî*. 6 Cilt. haz. Nuri Akbayar. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Maliye Teşkilâtı Tarihi (1442-1930)*. 3 Cilt. Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, 1977.
- Yetiş Doğan, Esmâ Gül. *Osmanlı İç Borçlanma Sisteminde Modernleşme 1839-1881*. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları

EKLER

EK 1: Faizsiz Kaime (10 Kuruşluk)



Kaynak: Mehmet S. Tezçakın Arşivi

EK 2: Faizsiz Kaime (20 Kuruşluk)



Kaynak: Mehmet S. Tezçakın Arşivi

EK 3: Esham-1 Mümtaze



Kaynak: Mehmet S. Tezçakın Arşivi